

Розвиток критичного мислення в учнів початкової школи.

Успішність і ефективність формування компетентностей молодших школярів залежать від форм і методів організації навчально-виховного процесу. Пріоритетними в цьому сенсі стають сучасні педагогічні технології, які забезпечують активні форми діяльності учнів, залучають їх до творчого процесу пізнання, дослідження проблем, формування власної думки та самореалізації.

Є актуальними думки вчених таких як Т. Воропай, Д. Десятов, В. Дороз, О. Пометун, Л. Терлецька, С. Терно, О. Тягло, що однією з таких є технологія розвитку критичного мислення. Мета названої вище технології – розвиток мислительних навичок учнів, необхідних не тільки в навчанні, але й у повсякденному житті (вміння приймати виважені рішення, працювати з інформацією, аналізувати різні аспекти явищ тощо).

Мета статті: висвітлити методичні підходи до формування критичного мислення учнів початкової школи.

Технологія розвитку критичного мислення як освітня інновація стала предметом досліджень вітчизняних педагогів і методистів порівняно недавно. Це зумовлено тим, що погляди вчених стосовно можливості формування критичного мислення в учнів початкових класів протягом останніх ста років були досить суперечливими.

Так, наприкінці XIX – на початку XX століття науковці, здійснюючи аналіз діяльності тогочасної школи, вказували, що навчальний процес у закладах освіти спрямований на некритичне сприймання дітьми істин, безпосереднє запам'ятовування ними навчального матеріалу (П. Блонський,

М. Добролюбов, П. Кованько, Л. Толстой та ін.). У цей же період було проведено ряд досліджень із питань психічного розвитку дітей, автори яких відзначали його слабкий розвиток і тим самим заперечували можливість формування критичного мислення в молодших школярів (Ж. Піаже, С. Рубінштейн, В. Штерн та ін.) [4]. Проте другу половину XX століття характеризують дослідження, теоретичні та практичні розробки (питання про зони найближчого розвитку Л. Виготського; ідеї розвивального навчання В. Давидова, Д. Ельконіна; проблема розумового виховання, висвітлена в працях В. Сухомлинського, Ш. Амонашвілі; підходи до розвитку пізнавального інтересу й активності учнів, що знайшли відбиток у наробках Г. Люблінської, які стали фундаментом для подальших пошуків шляхів формування критичного мислення дітей і молоді та дозволили сучасним науковцям (Т. Воропай, Д. Десятов, О. Пометун, Л. Терлецька, С. Терно, О. Тягло та ін.) переконатись, що сенситивним періодом для його розвитку є молодший шкільний вік.

Однією з найвідоміших у світі технологій розвитку критичного мислення є методика учених-дослідників Університету Північної Айови (авторський колектив: Д. Стіл, К. Хобарт, В. Сміт, С. Волтер), розроблена в межах проекту “Читання та письмо для критичного мислення”. Також є актуальною позиція М. Ліпмана, фундатора Інституту критичного читання, який вказує на взаємозв'язок критичного мислення та завдання вдосконалення початкової, середньої та вищої освіти, пояснюючи це поступовими зрушеннями, які відбуваються у завданнях освіти – відмовою від спрямування на запам'ятовування матеріалу школярами на користь його осмислення.

Ученим наголошено також, що для ефективного досягнення завдання розвитку критичного мислення сучасної молоді педагогам необхідне ґрунтовне

розуміння його сутності, тобто потрібно знати його визначальні особливості, характерні результати й оптимальні умови, які його уможливають [4].

Проте, усі варіанти визначення поняття “критичне мислення” об'єднані спільною рисою – наявністю ознак (аналитичність, асоціативність, логічність, самостійність, системність), які сприяють формуванню компетентностей, що допомагають людині зорієнтуватись у навколишньому світі, таких як інформаційної, мовленнєвої, логічної, соціальної.

Критичне мислення – здатність особистості долати в собі схильність до однозначно-догматичного сприйняття світу, вміння аналізувати ту чи іншу проблему, користуватись інформацією з різних джерел, відрізняючи об'єктивний факт від суб'єктивної думки про нього, логічний умовивід від упередженого припущення, вміння адекватно визначити причини й передумови в її житті проблем, готовність докласти зусиль до їх практичного (а не лише риторичного) подолання [4].

Ми згодні з ученими (Н. Вукіна, Н. Дементієвська, В. Дороз, В. Нишета), що успішність і ефективність формування основних груп компетентностей молодших школярів і розвиток критичного мислення дітей цієї вікової категорії залежать від форм і методів організації навчання предметів взагалі та української (рідної) мови і читання зокрема. Не викликає жодних сумнівів той факт, що пріоритетними в цьому плані стають сучасні педагогічні технології, які забезпечують активні форми діяльності учнів, залучають їх до творчого процесу пізнання, дослідження проблем, формування власної думки та самореалізації [1; 3; 4].

Загальновідомо, що процес розвитку критичного мислення має три фази

– евокацію (фазу актуалізації, виклику), осмислення (фазу вивчення нового матеріалу) і рефлексію (фазу розмірковування). Відповідно й урок розвитку критичного мислення має три блоки з ідентичними назвами, кожен з яких передбачає використання певних методичних стратегій [1; 4].

Провівши аналіз і теоретичне осмислення психолого-педагогічної і методологічної літератури з проблеми дослідження виявлено, що в науковій літературі існує чимало визначень поняття “критичне мислення”. Під критичним мисленням ми розуміємо підхід до такого розвитку мислення, при якому особлива увага приділяється вмінню сформулювати самостійні твердження або думки та їх ґрунтовній аргументації. Критичне мислення часто називають «спрямованим мисленням», тому що воно спрямоване на досягнення бажаного результату. У цьому зв'язку найбільш зрозумілим і корисним для вчителів визначенням критичного мислення є визначення Д. Кластера, який виділяє п'ять його складових:

1. Критичне мислення – мислення самостійне і має індивідуальний характер.
2. Інформація є відправним, а не кінцевим продуктом критичного мислення.
3. Критичне мислення починається з постановки питань і з'ясування проблем, які потрібно розв'язати.
4. Чітка аргументація.
5. Критичне мислення – це мислення соціальне.

Досліджено, що учням початкових класів доступні такі мисленеві операції, як вміння здобувати знання, просуватися від конкретного до абстрактного, робити умовиводи, порівнювати. Дані якості є основою для формування критичного мислення.

Висновок. Критичне мислення сприяє тому, що у дітей формуються вміння проникати в суть проблеми, розвиває вміння дотримуватись логічних правил, обґрунтовувати висновки. Учні вчать ставити питання, знаходити шляхи до їх вирішення. Діти, які мислять критично, відходять від шаблонів, вміють швидко впоратися з завданням пізнавального характеру.

Досвід показує, що на практиці необхідно використовувати форми та методи критичного мислення, які більш доцільні до певного класу. Саме така робота дає змогу створювати навчальне середовище, в якому теорія і практика засвоюються одночасно, а це надає змогу учням формувати характер, розвивати світогляд, логічне мислення, зв'язне мовлення; формувати критичне мислення; виявляти і реалізовувати індивідуальні можливості. При цьому навчально-виховний процес організовується так, що учні шукають зв'язок між новими та вже отриманими знаннями; приймають альтернативні рішення, мають змогу зробити «відкриття», формують свої власні ідеї та думки за допомогою різноманітних засобів; навчаються співробітництву.

Список використаних джерел та літератури.

1. Ярош Г.О., Седова Н.М. Сучасний урок у початковій школі. – Харків: Основа, 2004. – С. 5–11.
2. Телячук В.П., Лесіна О.В. Інноваційні технології в початковій школі. – Харків: Основа, 2007. – С.24-36.
3. Кірпота Н. Емпіричні й теоретичні методи навчання як засіб розвитку критичного мислення// Рідна школа. – 2001. - №4.
4. Лабенко О. Розвиток критичного мислення в середніх загальноосвітніх закладах// Рідна школа. – 2001. - №4.
5. Марецька Н. Компетенція чи компетентність: що ми формуємо у молодших школярів// Початкова школа. – 2007. - №9.
6. Сиротенко Г.О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. – Харків: Основа, 2003. – С.5-8.
7. Вукіна Н.В., Дементієвська Н.П. Критичне мислення. Як цього навчати.- Харків: Основа, 2007. – С.7-9.